

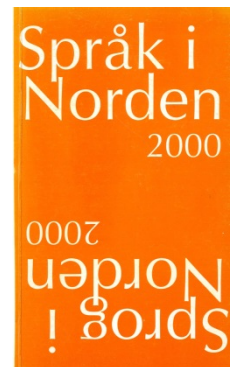
Sprog i Norden

Titel: Finska, svenska, samiska och andra språk i det tvåspråkiga Finland

Forfatter: Pirkko Nuolijärvi

Kilde: Sprog i Norden, 2000, s. 96-103

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språkråd

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Finska, svenska, samiska och andra språk i det tvåspråkiga Finland

Pirkko Nuolijärvi

Under de senaste årtiondena har den språkliga miljön förändrats mycket i Finland liksom i många andra europeiska länder. Migrationen och den ökade immigrationen har påverkat den språkliga kartan i det tvåspråkiga Finland (se t.ex. Nuolijärvi 1994, 1999). Syftet med denna artikel är att kort beskriva de olika språkens ställning i dagens Finland.¹ Särskilt fäster jag uppmärksamhet vid den nuvarande lagstiftningen och grundutbildningen. Det är ju lagstiftningen som bestämmer de grundläggande rättigheterna för individerna i ett samhälle. Utbildningen lägger däremot grunden för den kommande utvecklingen och förhållandet mellan olika språk i ett samhälle; språkundervisningen påverkar språkförståelsen mellan olika grupper och den erbjuder en individ möjligheter att bli förstådd i sitt eget land och utomlands. De konkreta lösningarna inom utbildningen är därför av stor vikt.

Rätt till eget språk och egen kultur

Den nya grundlagen i Finland (GL 731/1999) trädde i kraft den 1 mars 2000. Lagen tryggar den enskildes grundläggande fri- och rättigheter. En av de viktigaste rättigheterna är att var och en har rätt till sitt eget språk och sin egen kultur.

Finlands nationalspråk är enligt den nya grundlagen finska och svenska. I detta avseende överensstämmer lagen med den tidigare grundlagen från 1919 (GL 94/1919) och språklagen från 1922 (SpråkL 148/1922). Båda språken får användas i kontakter med myndigheter. Också samernas, romernas och andra gruppers språkliga rättigheter finns inskrivna i grundlagen. Den finländska tvåspråkigheten med finska och svenska

---

¹ Jag vill framföra stort tack till Monica Äikäs för språkgranskningen av denna text.

har gamla traditioner i lagstiftningen; de nya stadgandena är baserade på internationella konventioner om minoriteters rättigheter och på avtal om medborgerliga rättigheter (jfr Scheinin 1999, 533). Allt detta finns med i den nya grundlagen (17 §):

Rätt till eget språk och egen kultur

Finlands nationalspråk är finska och svenska. Vars och ens rätt att hos domstol och andra myndigheter i egen sak använda sitt eget språk, antingen finska eller svenska, samt att få expeditioner på detta språk skall tryggas genom lag. Det allmänna skall tillgodose landets finskspråkiga och svenskspråkiga befolknings kulturella och samhälleliga behov enligt lika grunder.

Samerna såsom urfolk och romerna samt andra grupper har rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. Bestämmelser om samernas rätt att använda samiska hos myndigheterna utfärdas genom lag. Rättigheterna för dem som använder teckenspråk samt dem som på grund av handikapp behöver tolknings- och översättningshjälp skall tryggas genom lag.

Åland har sin egen lagstiftning, som baserar sig på strävanden att skydda landskapets svenskspråkighet och särpräglade kultur (Ålands självstyrelselag 1144/1991).

Det finns många andra lagar och förordningar som kompletterar den nya grundlagens paragrafer om individernas språkliga rättigheter i Finland. I detta sammanhang nämner jag endast några få exempel: det finns språkkunskapskrav för statstjänstemän (Lagen angående den språkkunskap som skall av statstjänsteman fordras 149/1922); tolkning skall erbjudas hos myndigheter (förvaltningslagen 592/1982); patienter och klienter inom social- och hälsovården skall ha rätt att använda sitt eget språk och få tolkning (speciella stadganden, t.ex. 1062/1989); kommunerna är skyldiga att erbjuda finsk-, svensk- och samiskspråkiga barn dagvård på deras modersmål (lagen om barnomsorg 36/1973). I Lagen om åtgärder som gäller myndigheternas föreskrifter och anvisningar (573/1989) konstateras att föreskrifterna skall publiceras samtidigt på finska och svenska. Grundutbildningen och lagstiftningen om den behandlas närmare nedan.

Finlandssvenska i vardagen

Lagar och förordningar har en stor betydelse för det språkliga klimatet i landet. Tvåspråkigheten är en självklarhet som tämligen få ifrågasätter i dagens Finland. Den finskspråkiga majoritetens inställning är mycket positiv, och intresset för det svenska språket har tilltagit under de senaste åren (se t.ex. Allardt 1997).

Den språkliga situationen i Finland har ändå förändrats när det gäller antalet finskspråkiga och svenskspråkiga. Trycket från majoritetsspråket känns, även om majoriteten i stort sett har en positiv inställning till det svenska språket i Finland. De svenskspråkigas vardag fungerar inte alltid så bra som man kunde önska.

För att få en klarare uppfattning om verkligheten skall vi se närmare på hurdana språkliga miljöer det finns i det nuvarande Finland. Landet har sammanlagt 452 kommuner. Av dessa är 389 enspråkigt finska, 21 enspråkigt svenska, 22 tvåspråkiga med svensk majoritet och 20 tvåspråkiga med finsk majoritet (Språkfördelningen i Finland 1999). De svenska kommunerna och kommunerna med svensk majoritet är belägna främst på Åland och i Österbotten. De tvåspråkiga kommunerna med finsk majoritet är oftast stora städer som Helsingfors, Esbo och Vanda i huvudstadsregionen eller små kommuner nära huvudstadsregionen, främst i Nyland och östra Nyland.

De största problemen finns antagligen i de kommuner som är tvåspråkiga med en stor finsk majoritet. De svenskspråkigas andel av hela befolkningen i södra Finland har under de senaste årtiondena blivit mindre, och denna minskning märks i det dagliga livet: det är svårt att hitta en myndighet, en expedit eller en granne som kan hjälpa en svenskspråkig person på hans eller hennes modersmål. Att det stadgas om språkliga rättigheter i lagar och förordningar innebär inte att det finns tillräckligt med svenskkunniga sjukskötare eller expediter i butiker och varuhus. Allt oftare händer det att svenskspråkiga finländare klagar över att de inte har blivit förstadda på sjukhus, vid domstolar eller hos olika myndigheter. Detta beror på att det inte finns tillräck-

ligt många anställda som kan tala eller skriva svenska flytande. I sin undersökning om språkbruk och ängslighet bland Helsingforsregionens svenskar drar Erik Allardt följande slutsats: "En minskning av svenskan leder bland finlandssvenskarna till intellektuell, kulturell och språklig utarmning. – Det finns i dag en risk att svenskan i Finland blir bara ett hemspråk."

Det finns sålunda en påtaglig oro för svenskans framtid i Finland. Dessutom är den gällande språklagen ställvis svårbegriplig och föråldrad; klyftan mellan lagen och verkligheten är stor. Därför har man börjat fråga sig hur det i fortsättningen skall gå att trygga de båda nationalspråkens ställning i alla sammanhang i det tvåspråkiga Finland. Verkligheten är svår att förändra, men problem i lagen kan man ta itu med och försöka se till att lagen tillämpas i högre grad än hittills.

Arbetet för en ny språklag

I det nuvarande regeringsprogrammet (15.4.1999) ingår ett kapitel om rättspolitik och jämställdheten (kap. 6) och ett kapitel om utbildning, vetenskap och kultur (kap. 7). I dessa kapitel finns några punkter om språk och språklig jämlikhet.² Här kan man urskilja en tydlig linje som den nuvarande regeringen följer:

Språklagstiftningen ses över på ett sätt som tryggar den språkliga minoritetens intressen. Förverkligandet av samernas språkliga och kulturella grundläggande fri- och rättigheter ombesörjs.

Medborgarnas rätt att använda både finska och svenska i domstolarna tryggas.

Målet är en pluralistisk nationell kultur.

I programmet ingår alltså ett ställningstagande för en reform av språklagstiftningen. Statsrådet tillsatte sommaren 1999 en kommitté med tvåårigt mandat. Kommitténs uppgift är att bereda en helhetsreform av språklagen och de bestämmelser som hör ihop med den. Medlemmarna i kommittén representerar politisk, ju-

² <<http://www.vn.fi/vn/svenska>>.

ridisk och språklig sakkunskap. Avsikten är att kommittén skall göra upp ett förslag till ny språklag för nationalspråken finska och svenska. Förslaget skall utarbetas i propositionsform, och det skall vara färdigt år 2001.

De viktigaste målen för reformen av språklagstiftningen är att garantera språklig jämlikhet, att göra språklagstiftningen klarare och att undanröja de missförhållanden som förekommer i praktiken. Kommittén skall utvärdera den nuvarande språklagen och lagstiftning som hör ihop med den, föreslå åtgärder för hur de språkliga rättigheterna skall beaktas i praktiken och göra lagstiftningen klarare. (Beslut om tillsättande 26.8.1999)

Att använda samiska hos myndigheter

I Finland talas tre olika samiska språk, nordsamiska, enaresamiska och skoltsamiska. Lagen om användning av samiska hos myndigheter (516/1991) tryggar samernas rättigheter i deras egna områden i kommunerna Utsjoki, Enare, Enontekis och Sodankylä samt vid domstolar och hos statliga myndigheter. Samerna har garanterats en särställning som ursprungsbefolkning i Finland; de har rätt att bli hörda i riksdagen i ärenden som speciellt berör dem.

En arbetsgrupp som sametinget tillsatt 11.6.1997 håller på och utarbetar ett förslag i propositionsform om behövliga ändringar i lagen om användning av samiska hos myndigheter (516/1991). Det händer alltså något också inom lagstiftningen om samiska språk och om samernas rättigheter i Finland.

Andra språk hos myndigheter i Finland

Det finns olika lagar som tryggar språkgruppernas rättigheter när det gäller besök hos finsk- eller svenskspråkiga myndigheter i Finland. I lagen om förvaltningsförfarande (598/1982) och förvaltningsprocesslagen (586/1996) stadgas att en myndighet skall ordna tolkning och översättning om en person inte behärskar det språk som enligt språklagen skall användas hos myndig-

heten. På så sätt försöker man trygga individernas rätt att få hjälp hos myndigheterna i Finland.

Språk i skolan

År 1994 togs de nya läroplanerna för grundskolan och gymnasiet i bruk. Här beaktades för första gången det faktum att det finns invandrarelever i den finländska skolan; i läroplanerna in gick nämligen såväl ämnet *modersmål* som ämnet *finska som andraspråk*. (Se närmare Nuolijärvi och Latomaa 1998.) Tidigare togs det ingen hänsyn till att det finns tvåspråkiga elever, att det förekommer tvåspråkighet även i skolan. Det är egentligen underligt; tvåspråkigheten har ju alltid varit en viktig del av den finländska verkligheten. Visserligen har det under 1900-talet funnits både finska och svenska skolor och alltså en möjlighet att välja mellan två olika vägar, en väg för finskspråkiga och en annan väg för svenskspråkiga elever, men tvåspråkigheten som begrepp i skolan är någonting rätt nytt.

En invandrarelev kan numera studera svenska eller finska som andraspråk i grundskolan och gymnasiet. Denna undervisning skiljer sig naturligtvis vad målen beträffar från undervisningen för de elever som studerar svenska eller finska som modersmål. Studierna i svenska eller finska begränsas emellertid aldrig till studier i själva ämnet, utan all undervisning som ges i skolan stöder denna språkundervisning. Ett sådant stöd får de flesta invandrarelevens eget förstaspråk inte under skoltiden. En förutsättning för att en elev på ett lyckat sätt skall kunna ta till sig svenska eller finska är att hon/han behärskar sitt modersmål väl. Detta kräver mycket av modersmålsundervisningen.

En elev med ett "främmande" språk som modersmål kan i grundskolan, gymnasiet eller vuxengymnasiet studera detta språk som modersmål inom ramen för skolans normala undervisning. Undervisningen kan också organiseras på annat sätt, t.ex. med hjälp av en särskild timresurs vilket innebär att varje grupp får undervisning två timmar per vecka. Också sexåriga elever kan ingå i grupperna. I Finland finns ett flertal läro-

anstalter där undervisningen helt eller delvis ges på ett främmande språk, oftast engelska.

Många läroanstalter anordnar kurser i svenska och finska för utlänningar. Man kan studera svenska och finska vid yrkesinriktade vuxenutbildningscentraler, medborgarinstitut och vuxengymnasier, vid universitetens och högskolornas språkcentraler samt vid sommaruniversitet. Det finns kurser på varierande nivå och av varierande längd.

Slutord

Tvåspråkigheten har alltid varit en resurs i Finland och borde få fortsätta att vara det. Den nya tvåspråkigheten gäller inte bara finsk- och svenskspråkiga personer utan också finländare som har ett annat modersmål än finska eller svenska. Arbetet för olika språk och forskningen på olika fronter är till nytta för alla språkgrupper. De språkliga lösningar som kommer till när man stiftar lagar eller organiserar utbildningen och planerar detaljerna i den kan stöda varandra och framhäva den mångsidighet som tvåspråkigheten innebär. Särskilt viktigt är det i dagens Finland att förstärka och inte försvaga den tvåspråkighet som har djupa rötter i Finlands historia.

Litteratur

Allardt, Erik 1997. Tvåspråkigheten, finnarnas attityder samt svenskans och finlandssvenskarnas framtid i Finland. *Vårt land, vårt språk. Kahden kielen kansa. En attitydundersökning om det svenska i Finland. Suomalaisia asenteita ruotsin kieleen Suomessa*. Folktinget, Finlandssvensk rapport nr 35. Yliopistopaino, Helsingfors.

Allardt Erik 2000. Språkbruk och ängslighet bland Helsingforsregionens svenskar. *Svenska på stan. Stadin ruotsi. En attitydundersökning analyserad av professor Erik Allardt*. Folktinget, Finlandssvensk rapport nr 39. Yliopistopaino, Helsingfors.

Förvaltningslagen 592/1982.

Förvaltningsprocesslagen (586/1996).

- Hallitusohjelma/Regeringsprogrammet 15.4.1999. Program för statsminister Paavo Lipponens II regering. <http://www.vn.fi/vn/svenska/vn14s.htm>.
- Kielilaki/Språklag 148/1922.
- Lagen angående den språkkunskap som skall av statstjänsteman fordras 149/1922.
- Lagen om barnomsorg 36/1973.
- Lagen om förvaltningsförfarande (598/1982).
- Lagen om åtgärder som gäller myndigheternas föreskrifter och anvisningar 573/1989.
- Laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa 516/1991.
- Nuolijärvi, Pirkko 1994. Migrationen inom och till Norden. Boyd, Sally, Holmen, Anne & Jørgensen, J. N. (red.), *Sprogbrug og sprogvælg blandt invandrere i Norden. Bind 1: Gruppebeskrivelser. Bind 2: Temaartikler. Københavnstudier i tosprogethed* 22, 23. Danmarks lærerhøjskole. 5–25.
- Nuolijärvi, Pirkko 1999. Suomen kielitilanne 2000-luvulla. *Tieteessä tapahtuu* 1/1999. 22–29.
- Nuolijärvi, Pirkko & Latomaa, Sirku 1998. Modersmålets ställning i skolundervisningen. Møller, Janus, Quist, Pia, Holmen, Anne & Jørgensen, J. N. (red.), *Nordiske sprog som andetsprog. Københavnstudier i tosprogethed* 30. Danmarks lærerhøjskole. 93–104.
- Perusopetuslaki 628/1998.
- Scheinin, Martin 1999. Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin (PL 17 §). Hallberg, Pekka (toim.), Perusoikeudet. Werner Söderström lakitieto, Helsinki. 533–559.
- Språkfördelningen i Svenskföfinland – befolkning enligt språk i svenska och tvåspråkiga kommuner i Finland 31.12.1998. Svenska Finlands folkting 1999.
- Suomen perustuslaki/Finlands grundlag 731/1999.
- Ahvenanmaan itsehallintolaki/Ålands självstyrelselag 1144/1991.